

חוברת לימוד והגות

ראש השנה

9 נושאים ללימוד ולדיון לשולחן החג

תשע שאלות מתוך שיעורו של הרב רפאל בניזרי "ראש השנה: כתבנו בספר החיים": מדוע עמידת ראש השנה חוזרת שוב ושוב על אותה בקשה, מדוע "חיים" נאמרים בלשון רבים, ומדוע המילה "טוב" חסרה בדברות הראשונות. ועד החלק הזה שבנו שאיננו שולטים בו, והעזרה שאנו מבקשים כדי לשלבו.



הרב רפאל בניזרי

תוכן הנושאים

נושאים להגות ושאלות לשיחה סביב שולחן ראש השנה

01	ארבע פעמים אותה בקשה
02	מדוע «חיים» נאמרים בלשון רבים?
03	הברית שה' לא ביקש
04	המילה החסרה בדברות הראשונות
05	אדם ואדמה
06	השורש הקטן שאינו הולך אחרי הכלל
07	שותף בכל מה שאני עושה
08	לחיות לעצמך, להיעשות דוגמה
09	לכל אחד האליל שלו?



הצגה

התוספות המיוחדות לראש השנה בעמידה חוזרות כולן, אומר הרב, לבקשה אחת: להיכתב לחיים. הוא קורא אותן שוב אחת לאחת, מן הברכה הראשונה ועד האחרונה, כמו שקוראים כרטיס ברכה.

השאלה

מדוע תפילת יום הדין כולה מתמצית בבקשה אחת — ומה מגלה הניואנס הקטן המשתחל בה?

התשובה

"זכרנו לחיים, מלך חפץ בחיים".

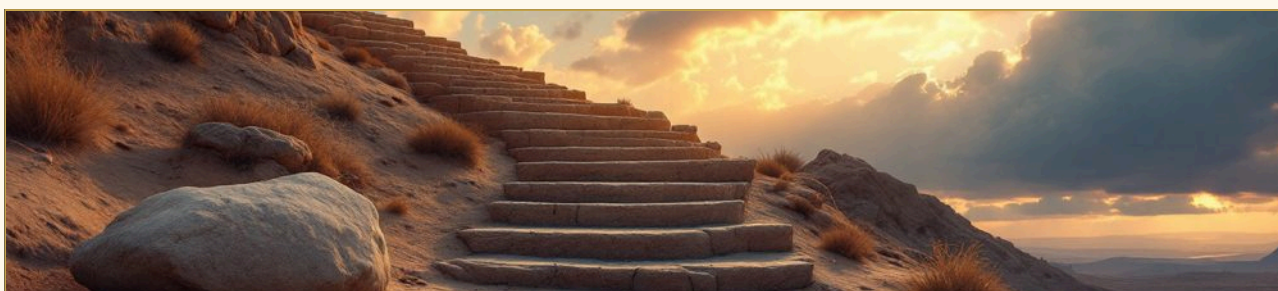
בברכה הראשונה, ברכת אברהם, המסומנת בחסד: "זכרנו לחיים... וכתבנו בספר החיים, למענך אלקים חיים". בשנייה, ברכת יצחק, הקוראת לגבורה, לדין: "מי כמוך אב הרחמים, זוכר יצוריו לחיים ברחמים".

ואחר כך, לקראת הסוף, מופיע ניואנס: "וכתוב לחיים טובים כל בני בריךך". עד כאן דיברנו על חיים סתם; עכשיו על חיים של אושר. האם יש חיים טובים וחיים ארוכים?

ולבסוף: "בספר חיים, ברכה ושלוש ופרנסה טובה, ישועה ונחמה". הנה, מחייך הרב, כרטיס ברכה יפה לסוף השנה.

לקח לשולחן

אילו היה עלינו לכתוב "כרטיס ברכה" משלנו למשפחה, מה היינו מבקשים ראשון? ומדוע אנו מוסיפים כמעט תמיד "טובים" לחיים?



הצגה

"זכרנו לחיים": המילה העברית לחיים, "חיים", אינה באה לעולם ביחיד. הרב עושה מכך את ההערה הראשונה על מה שהיהדות קוראת לו לחיות.

השאלה

מה אומרת צורה זווגית זו של החיים שאנו מבקשים — ומדוע צריך לדעת לרדת כשם שעולים?

התשובה

סולם יעקב: "והנה מלאכי אלקים עולים וירדים בו" (בראשית כח, יב).

היהדות אינה קוראת חיים לווייתור על העולם או על כל הנאה, אלא להנאה מן החיים במלוא מידתם, ובלבד שמחברים בהם שמים וארץ. "חיים" היא מילה זווגית: אין חיים אחד. אנו חיים תמיד חיים כפולים: פנימיים וחיצוניים, בעולם הזה ובעולם הבא, במציאות ובחלום.

אנו תמיד במידתו של סולם יעקב: המלאכים העולים והירדים — אלה אנחנו, אנו המלאכים המאכלסים את הסולם. צריך לדעת להתעלות, אבל גם להיות בעל חכמה לרדת, לקבל את החיים כמתנה מן הקב"ה, ולרצות בהם בעולם הזה.

שכן החיים הם הטובה שבברכות, הברכה השלמה: הם מאפשרים לנו ליהנות מקרבת האלוקי, שהרי האלוקי הוא "אלקים חיים", מקור החיים, מהות החיים.

מסקנת הרב

המלאכים העולים והירדים — אלה אנחנו.

לקח לשולחן

אנו אומרים בקלות: אחר כך, כשיהיה לי זמן, אעסוק בעיקר. היכן עובר, אצלנו, הגבול בין שני החיים? ומה דחינו ל"אחר כך" שהיה צריך להיחיות השנה?



הצגה

שלוש בריתות נכרתו עם האדם: ברית נח, ברית אברהם, ברית סיני. וממש לפני ראש השנה קוראים פרשה שבה הברית מתחדשת פעם נוספת — אבל הפעם, לא ה' מבקש אותה.

השאלה

מי חש צורך לחדש את הברית ערב הכניסה לארץ המובטחת, ומה פירוש הדבר שהפעם היא באה מלמטה?

התשובה

"אתם נצבים היום כלכם" (דברים כט, ט).

עם נח, ה' מתחייב שלא להשמיד עוד את מעשה ידיו, אבל מציב תנאי, שבע מצוות בני נח, בלי לבקש את הסכמת האדם: העולם אינו יכול להתקיים בלעדיו. עם אברהם, הברית דורשת סימן גופני, המילה, ביסוד ההווה וההולדה. בסיני, באופן פרדוקסלי, מתבקש העם להצטרף מרצונו: "כל אשר דבר ה' נעשה".

ואחר כך בא "אתם נצבים היום כלכם", שחכמינו דורשים על יום ראש השנה. אבל הברית אינה מתבקשת עוד מה': משה הוא שחש צורך לחדשה, ולחייב בה את הדור הנוכחי כמו את זה שעדיין אינו כאן.

מה קרה? היינו ילדים שנוקקו לחינוך כופה במקצת. על סף הארץ המובטחת, אחרי ארבעים שנה במדבר — מדבר העמים —, הגענו לבגרות כזו שאמונתנו אינה עוד לחכות שה' יתגלה לטובתנו, אלא לענות לציפיותו.

מסקנת הרב

אמונתנו אינה לחכות שה' יתגלה לטובתנו, אלא לענות לציפיותו של ה'.

לקח לשולחן

אנו מקיימים את הבטחותינו כשמישהו תובע אותן מאיתנו. איזו הבטחה איש אינו מבקש מאיתנו, ובכל זאת היה עלינו לקבל אותה על עצמנו השנה? למי נאמר אותה הערב, כדי שתקיים?



הצגה

מצוות כיבוד הורים חוזרת בשתי הדיברות. בראשונות: "למען יארכון ימך". בשניות נוסף: "ולמען ייטב לך". מילה אחת יותר — ושאלה בתלמוד.

השאלה

מדוע חסרה המילה «טוב» בדברות הראשונות — ומה אומר החיסרון הזה על אלה שהיה צריך להבטיח להם אותו?

התשובה

רבי חנינא בן עגיל שואל את רבי חייא בר אבא (בבא קמא נד, ב-נה, א).

רבי חייא בר אבא אינו יודע מה להשיב ושולח אותו לבעל אגדה. התשובה המובאת היא זו: המילה אינה כתובה בדברות הראשונות משום שלוחות אלה עתידים היו להישבר; הם לא זכו אפוא לתואר זה. שאם לא כן, הייתה הטובה פוסקת מישראל.

תשובת הרב פשוטה: החיים כשלעצמם הם מקור ברכה, ואינם דורשים שום תואר נוסף. דרך החיים יכול האדם לפגוש את האלוהי ולממש את שליחותו. לכן, בכתוב הראשון, כבוד ההורים עומד בלי שום פיצוי: הברכה היחידה היא החיים.

אבל האם כולם מסוגלים לתפוס זאת? לא. עם שאחרי ההתגלות מצא את הדרך להשתחוות לעגל הראה שעדיין לא הגיע לכך. הוא היה זקוק לריכוך, להבטחות. לכן, בדיברות השניות, ירד ה' לדרגת האדם: "למען יארכון ימך, ולמען ייטב לך".

מסקנת הרב

איננו מסוגלים לתפוס את החיים כמקור ברכה מלא ושלם: אנו זקוקים לריכוך, להבטחות.

לקח לשולחן

למי השנה נאלצנו להבטיח גמול כדי לקבל את מה שהיה מובן מאליה? ואנחנו עצמנו: מה היינו מפסיקים לעשות, אילו איש לא היה מבטיח לנו דבר בתמורה?



הצגה

בדיברות השניות ההבטחה נמשכת: "...על האדמה אשר ה' אלקיך נתן לך". החיים והטוב קשורים תמיד באדמה. הרב נעצר על קשר זה, ומשתמש במילה שהוא מקפיד לדייק בה.

השאלה

מדוע הבטחת הזרע קשורה תמיד בהבטחת הארץ — ומה פירוש "מולדת־אם"?

התשובה

"ולמען ייטב לך על האדמה אשר ה' אלקיך נתן לך" (דברים ה, טז).

ממד ה"אדם" שלנו שלם רק בגבולות הארץ המובטחת, עד כדי כך שחכמינו אמרו שהמצוות הן ציוני דרך לשיבה אל ארצנו: שם מגיע ישראל למלוא ממדיו. בארץ נכריה, התורה קטועה מן המצוות התלויות בארץ ובמקדש, ואנו כקטועים מחלק רוחני של עצמנו.

האחרים מדברים על "מולדת־אב", אומר הרב; אנחנו מדברים על "מולדת־אם". יחסו של העם לארצו הוא יחסו של האיש לאשתו: כשכנסת ישראל שבה אל גבולותיה, היא מוצאת שוב, כמו אדם, את החלק שנקלח ממנה. וכשלא עמד בגובה הדרוש, יש כמו דחייה, כמו גירושין: הגלות, עוזבים את הבית.

אבל השיבה הביתה אפשרית. לכן התשובה היא קודם כול תופעה קיבוצית ולאומית, לפני שהיא אישית: זה מה שמדגישה פרשת נצבים, ערבותו של העם היהודי כולו.

מסקנת הרב

האחרים מדברים על מולדת־אב; אנחנו מדברים על מולדת־אם.

לקח לשולחן

מה במשפחתנו קושר את חיי היום־יום לארץ ישראל — מצוה, זיכרון, תוכנית? ואילו חשבנו עליה כעל זוגיות, היכן היה עומד הקשר שלנו?



הצגה

בכל הצטרפות קיבוצית יש אלקטרון חופשי: שורש שנשאר מאחור ולאט לאט מכרסם בכוחותיו החיוניים של הכלל. הרב אומר שזה נכון לעם, ולא פחות לאדם יחיד.

השאלה

אם בחירתנו החופשית תמיד חסרה חלק שאיננו שולטים בו, מה טעם לקבל החלטות בראש השנה?

התשובה

"פן יש בכם שרש פרה ראש ולענה" (דברים כט, יז).

בקהילה, אני יכול להשקיע את כל המאמץ במילוי חובתי, ואיני בטוח שהאחר ילך בעקבותיי, ולא באותה דרך. והשורש הקטן הזה, שאינו מצטרף לגמרי, מזקק את רעלו עד שהוא מחליש את כוחה של האומה: אנו מוצאים את עצמנו כולנו נידונים לגורל שלא רצינו בו, לשלם בעבור מי שהזניחו את חובתם.

זה קורה גם ברמת היחיד. אנו יכולים לרצות להיות צדיקים, להקים משפחה איתנה, להצליח בחיים: איננו שולטים לגמרי בבחירתנו החופשית. היום עצמו, כשאני מתפלל ומקבל החלטות טובות, אני יודע שמחר לא אשתנה מן הקצה אל הקצה.

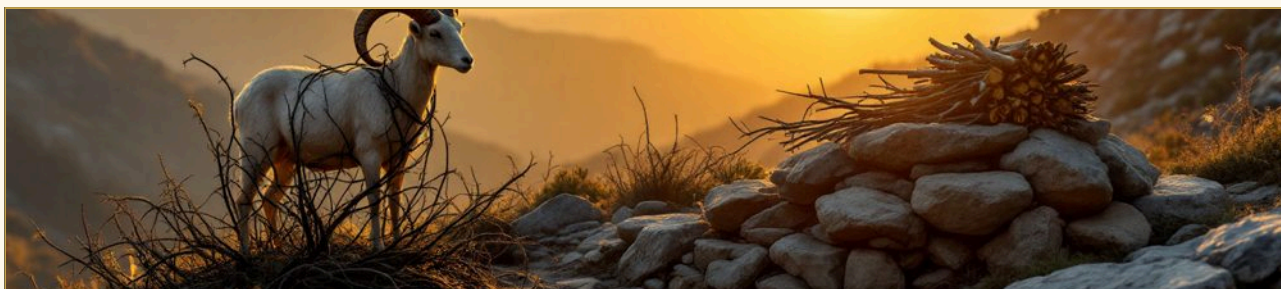
משאלתנו, בערב ראש השנה, היא אפוא לקבל את עזרת ה' שתאפשר לנו לשלב את החלק הזה, כדי שלא ימשוך אותנו מטה. "לעולם איני בטוח בעצמי", מודה הרב. "אני תמיד שואל שאלות, גם כשאני מדבר אליכם".

מסקנת הרב

תמיד יישאר משהו שלא אשלוט בו.

לקח לשולחן

כולנו יודעים מהו השורש הקטן שלנו: החולשה שאיננו שולטים בה ושלעולם איננו מדברים עליה. האם צריך לעקור אותה, או ללמוד לשלבה? מה היינו מבקשים הערב, אילו העזנו לנקוב בשמה?



הצגה

מודע מזכירים בראש השנה את עקדת יצחק ואת שלוש־עשרה המידות? הרב משיב ביציאה מן החלק הזה שבנו שאיננו שולטים בו — ומפיק ממנו, בסוף, תקווה.

השאלה

מה אנו עושים, בראש השנה, בחוסר השלמות שלנו — ואיזו תקווה אפשר להפיק ממנו?

התשובה

עקדת יצחק ושלוש־עשרה המידות, הנזכרות בתפילות היום.

אנו מזכירים את עקדת יצחק משום שאנו יצחק: העם הזה המועלה על מזבח האומות לישועת האנושות — אבל מודע לכך שאינו מושלם. לחדש את הברית פירשו לגלות בנרות, ולומר באותה שעה שהכלל אינו יכול להיות תלוי רק בי.

יש שותף במה שאני עושה: לא רק רעי, ולא רק בן זוגי, אלא האלוף, הממד השלישי שאני חי עמו. כשאני אומר את שלוש־עשרה המידות, אני אומר אותן מתוך מודעות שאיני יכול אלא לפנות אל מי שמחזיק בהן במלואן, כדי שיזכה אותי בהן ברגע שאני מרגיש שאני כושל.

כשל קטן שאין עליו פיקוח יכול להרוס אותנו רוחנית. אבל מעשה חיובי יכול לשנות לא רק את אישיותי, אלא את התא המשפחתי שלי, את התא החברתי שלי: אם אתה מאמין שאפשר להרוס, עליך להיות משוכנע גם שאפשר לבנות הכול מחדש.

מסקנת הרב

אם אתה מאמין שאפשר להרוס, עליך להיות משוכנע גם שאתה יכול לבנות הכול מחדש.

לקח לשולחן

באיזה מפעל משפחתי שכחנו שיש "שותף שלישי"? ואיזה דבר שנפגם השנה אנו מאמינים באמת שנוכל לבנות מחדש?



הצגה

שומעת אחת משתפת בקושייה: כיצד לחלוק את אהבת החיים הרוחניים עם נוער שלם הנראה מנותק מהם? הרב, המעיד על עצמו שהוא מתעייף מהר, אינו מציע לא שיטה ולא טיעון.

השאלה

כיצד להעביר רוחניות למי שאינו רוצה בה?

התשובה

הרב: "איננו מקיימים יהדות בשביל אחרים".

איננו מקיימים יהדות בשביל אחרים. חיים אותה קודם כול בשביל עצמנו: עונים לציפיותינו, לתקוותינו, לחובותינו. איננו רוצים להחזיר איש בתשובה בכוח: אנו חיים מתוך ההכרה שבאנו למלא שליחות, ומשתדלים למלא אותה כמיטב יכולתנו.

אבל דעו שאתם נעשים, בלי שרציתם, דוגמה לבעלכם, לילדיכם, לנכדיכם, ולאט לאט הדבר מתפשט. כמו בבית שרוצים שיצליח: מוכנים לוותר על שטח, לגלות ענווה, לשאת בעול, ובלבד שיצליח.

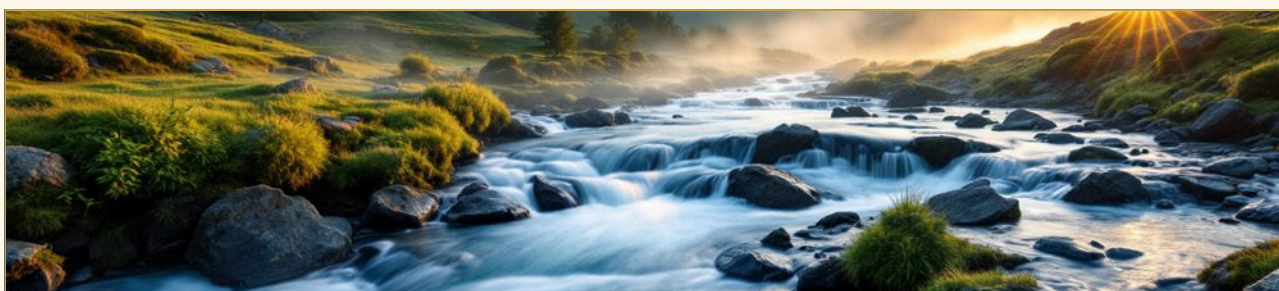
הרב מביא את דוגמתו של מי שחשב תחילה לבנות את ביתו, ודרך ביתו פתח את דלתותיו לאנשים רבים. נסו לממש את חייכם בשני המישורים האלה, החומרי והרוחני: אין ביניהם פער, אין הפרדה.

מסקנת הרב

אתם נעשים, בלי שרציתם, דוגמה.

לקח לשולחן

מה למדו מאיתנו ילדינו, או הורינו, בלי שלימדנו אותם? יאמר כל אחד מעשה שראה אצל אדם קרוב ועורר בו, יום אחד, רצון לעשות כמותו.



הצגה

שומע אחר שואל: לאהוב את החיים, את הטבע, את המוזיקה, האם אין זו כבר דרך מוסווית לאהוב את הבורא? הרב מסכים — בתנאי אחד.

השאלה

האם די להתפעל מיופיו של העולם, או שצריך עוד משהו?

התשובה

"ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד" (זכריה יד, ט).

בהחלט: להתפעל מיופיו של הטבע, של יצירה מוזיקלית או של כל אמנות, זה גם לחלוק כבוד לאלוקי. אבל העולם עובד אלילים בדרגות שונות. צריך נאמנות, מכנה משותף לכל היופי הזה: לא להניח לו להתפצל ולהפוך לאלילים קטנים — לכל אחד האליל שלו.

יש מכלול: זה אלקים, אלוהי הטבע, הנוכח בכל גילוייו. צריך לכנס את האנרגיות האלה לאחת, אל מקורן: מקור האהבה והטוב. מה שנשאר את שמו מרובה, אבל ה' אחד במהותו. להשיב אל מקורן — זו היהדות.

לכן אין חיים של אמן, ולצדם חיים אחרים. אין קטעי חיים שונים: יש חיים אחד המכסה הכול, הנושם אותו יופי, ושעוברת בו אותה תקיעת שופר.

מסקנת הרב

אותה תקיעת שופר עוברת בכולם.

לקח לשולחן

מה מעורר בנו התפעלות ביותר — נוף, מוזיקה, ספר, משחק? יאמר כל אחד, ואחר כך יחפש כיצד לקשור אותו לשאר חייו, במקום לעשות ממנו "אליל קטן" נפרד.